

ISLAMSKA RAZLIČICA ODNOSOV Z JAVNOSTMI

Povzetek: *Komunikacija, utemeljena na islamskem pravu, je pravzaprav povsem nekaj drugega, kot je pojmujejo nepoznavalci islamskega prava. Fatva določa pravila vedenja islamskega človeka v situacijah, ki so nejasne ali sporne in se v veliki meri nanašajo na komuniciranje in druga področja delovanja ali tudi celotnega življenja. Idžtihad je dejavnost, ki ima za cilj pojasniti temelje islamskega zakona. Je ena od najbolj pomembnih specifičnosti in značilnosti islamske kulture, ker se prav z njim dokazuje sodobnost in aktualnost islamskega zakona za vse čase in vse kraje. Komuniciranje v islamsko-arabskih družbah je mešanica zahodnega koncepta ter upoštevanja islamskega prava oziroma posameznega tradicionalnega okolja. Kakšno je razmerje v tej mešanici je odvisno od posameznega okolja oziroma države, v kateri komuniciranje poteka.*

Ključni pojmi: *fatva, islamsko pravo, odnosi z javnostmi, šeriat, idžtihad, islamska družba, politično komuniciranje, mufti, mudžtehid, mediji, komunikacija, islamska kultura, responsa, fikh, islamski človek*

374

Uvod¹

Kulturni model določa način življenja, življenjske usmeritve, predpisuje prepovedi, predvideva omejitve in predpisuje tabuje. Cilj vsakega vrednotnega sistema, ki je določen s kulturo, je vzpostavitev reda v družbi. Da bi razumeli vrednote drugih, je potrebno preučevati pomene njihovih kultur, pri tem pa se moramo naslanjati na našo lastno kulturo, ki nam lahko pomaga razumeti drugo kulturo, vendar nam ne more služiti kot vzorec, ki bi bil v primerjavi z drugo kulturo merilo popolnosti.

Fatva določa pravila vedenja islamskega človeka v situacijah, ki so nejasne ali sporne in se v veliki meri nanašajo na komuniciranje in druga področja delovanja ter celotnega življenja (poslovanje, trgovanje, komuniciranje z nemuslimani...). Gre

* Mag. Zijad Bećirović, direktor Mednarodnega inštituta za medreligijske in mednacionalne ter Bližnjevzhodne študije (IFIMES) Ljubljana.

¹ Standardni mednarodni sistemi transkripcije arabskih imen in nazivov glede na specifične sestavine arabskega jezika se ne morejo v celoti uporabiti, ker odstopajo od duha slovenskega jezika. Zaradi tega je uporabljena transkripcija, ki je najbližja slovenski varianti izgovorjave arabskih imen in nazivov.

za dvosmerno komunikacijo med izdajateljem fatve in islamskim človekom znotraj teh družb. Med ljudmi z različnimi koreninami je pojem kulture pomemben, ker ga v širšem pomenu sestavljajo skupne družbene in fizične značilnosti okolja, v katerem nek posameznik živi. Sestavljajo ga različne življenjske sile, ki delujejo na osebne procese razmišljanja in komunikacijskega vedenja.

Fatva² kot oblika komuniciranja

Fatva kot institucija islamskega prava lahko pomembno vpliva na komuniciranje v določeni družbi. Fatve lahko vplivajo na pospeševanje, omejevanje ali prenehanje komunikacije. To velja zlasti za fatve, ki govorijo o prepovedi trgovanja med muslimani in židi. Hkrati pa ta fatva povzroči tudi prekinitev drugih oblik sodelovanja. Vendar fatva praviloma poskuša urediti odnose v družbi na načelih odklanjanja nereda in vzpostavljanja duhovno zdrave družbe in ustvarjanja družbene blaginje, kar temelji na načelu, da islam človeku pomaga, ne pa otežuje življenja.

Institucija fatve se je razvila kot izraz previdnostne narave šeriatskega³ prava, ki se kaže v prizadevanju, da bi preprečili vsako obliko vedenja, ki bi lahko skalilo idealni red. Termin fatva in ustrezni obliki (predvsem sunet) se v koranu⁴ navezujejo na pojasnitev nejasnih ali spornih vprašanj. Dajanje takšnih pojasnil je bila ena od nalog Mohameda⁵ a.s.⁶ Tukaj gre za korenine bodoče šeriatskopravne institucije in omenjeni termini nimajo običajnega tehničnega pravnega pomena. Pojasnilo v prvem primeru vsebuje vsebino koranske norme in v drugem normirane običaje (sunet) božjega odposlanca (Karčić, 1997: 64).

Med fatvo in institucijo responsa⁷ v rimskem pravu obstajajo podobnosti, pa tudi velike razlike. Rimsko pravo pozna institucijo responsa, ki označuje mnenje pravnikov o spornih vprašanjih, ki se pojavijo v sodnem postopku, v zvezi s postopkom ali so teoretično utemeljeni (Stojčević, 1978: 37). V začetku so responso dajali tisti pravniki, ki so jim zaupali njihovi učenci. Od Oktavijana Avgusta so to funkcijo, zaradi izenačenosti in kontrole pravosodja, opravljali samo izbrani pravniki, ki jim je princeps⁸ dodelil to pravico (t.i. *ius publice respondendi ex auctoritate principis*).

² Šeriatsko pravno mišljenje, ki ga izdaja mufti ali mudžtehid (islamski učenjak, ki ima pravico izdati fatve).

³ Islamsko pravo.

⁴ Muslimanska sveta knjiga.

⁵ Zadnji prerok po islamskemu nauku.

⁶ a.s. = *alejhisellam in v pisanju uporabljajo kratico a.s.*

⁷ Responsa (lat.): odgovori znanih pravnikov v starem Rimu, katerih odgovori so bili obvezni za sodnike.

⁸ Princeps (lat.): prvak.

Formalnopravno response niso imele moči zakona, vendar je sodnik težko odklonil mnenje pravne avtoritete. V 5. stoletju je bila vsem pravniškim spisom dana zakonska moč. Funkcija respondere⁹ je izgubila pomen, ko je bil uveden ekstraordinarni¹⁰ postopek.

Fatva je kot institucija pomembna komunikološka prvina islamskega izvora. V nasprotju od responsa, ki se nanaša samo na pravna vprašanja v okviru sistema, ki razlikuje pravo in vero (*ius in fas*), fatve vsebujejo pravne in religiozne norme z etičnimi obeležji.

Islamsko družbo zaznamuje za njo značilno komuniciranje. Politično komuniciranje je opredeljeno kot komunikacijska interakcija, ki se odvija znotraj področja političnega delovanja, med dvema ali več političnimi dejavniki. Politično komuniciranje omogoča izražanje mnenj, stališč, potreb in interesov različnih socialnih skupin. Pri oblikovanju "obče volje", usklajevanju mnenj in interesov ter doseganju konsenza opravlja politično korelacijsko funkcijo (Vreg, 2000: 18).

V islamskem pravu se kreativna vloga pravnika lahko uveljavi samo na področju, na katerih nima obveznih besedil, medtem ko rimsko pravo ne pozna takšnih situacij. Sprememba je v islamskem pravu nastopila s sprejemanjem teze o "zapiranjju vrat idžtihada"¹¹, ki se kot takšna reflektira v pravnem pomenu fatve, tako da za to ni primerjave v rimskem pravu. Transformacija institucije responsa se je v islamu odvijala po drugačni poti.

Nadzor muslimanskih držav nad razvojem islamske pravne doktrine ni imela takšne oblike, kot je bila znana v Rimu, kjer je pristojnost respondere privilegij (*beneficium*) in je bila omejena samo na pravnike. Poleg obstoja uradnih in zasebnih muftij je bila avtoriteta fatve v islamu odvisna od moči argumenta, na katerem je bila zasnovana.

Sodobno življenje od muslimanov in njihovih voditeljev zahteva, da se ustrezno odzivajo na izzive sodobnega časa. Prav idžtihad omogoča rešitev oz. odgovor tem izzivom.

Idžtihad je dejavnost, katere cilj je pojasniti temelje islamskega zakona (*šeriat*). Je ena od najpomembnejših specifičnosti in značilnosti islamske kulture, ker se prav z njim dokazuje sodobnost in aktualnost islamskega zakona za vse čase in vse kraje. Je hkrati zagotovilo obstoja in popolnosti islamskega prava. Idžtihad je sredstvo, s katerim pride do spoznanj in ustvarjanja šeriatskih predpisov v vseh primerih in situacijah, ki se pojavijo v življenju. Zanj velja, da je končnica in pečat predhodnih nebeških zakonov. Glede na to, da je koran, po mnenju muslimanov, zadnje božje izročilo, in da potem ne bo več pošiljanja novih predpisov, vsebuje specifike in sposobnosti, da pokrije vse človeške potrebe.

Neizpodbitno dejstvo je, da je za muslimanske vernike islam zadnji nebeški zakon. Vsebovan je v koranu. Koransko besedilo je seveda omejeno in zato v njem

⁹ *Respondirati* (lat.): odgovarjati.

¹⁰ *Ekstraordinaren lat.1. izreden, nenavaden, neobicajen, redok 2. extraordinarius lat. izredni univerzitetni profesor*

¹¹ *Idžtihad je dejavnost, njen cilj je pojasniti temelj islamskega zakona (šeriat), ki je najpomembnejša značilnost islamske kulture. Idžtihad je sredstvo, s katerim se prihaja do spoznanj in sklepanja šeriatskih predpisov za vse primere in situacije, ki se pojavijo v času življenja.*

ni prostora za vsak pojav in vsak dogodek v sodobnem svetu. Nove pojave in dogodke iz islamskega stališča interpretira idžtihad. To je dejavnost, ki s pomočjo univerzalnih koranskih sporočil išče rešitve in islamska stališča za novonastale situacije. Gre za interpretacijo, ki ima moč korana.

Idžtihad je v ozki povezavi z institucijo, ki se ukvarja z izdajanjem fatve. Mudžtehid je islamski učenjak, ki je pripravljen samostojno prinašati lastna mišljenja in rešitve v islamski pravni znanosti (fikhu). Da bi lahko mudžtehid izdal fatvo, je potreben še en pogoj, ki je zelo pomemben, to je poznavanje situacije, za katero se izdaja fatva, poznavanje psihičnega stanja tistega, ki zahteva fatvo, in splošno poznavanje časa, v katerem živi. Mufti je visoki verski voditelj v islamski verski hierarhiji, ki ga lahko primerjamo s škofom v cerkveni hierarhiji katoliške cerkve. Vrhovni islamski voditelj v posamezni islamski državi muftijo lahko zamenja, če ne izvaja uradnih stališč celotne islamske skupnosti.

Fatve izdajajo muftiji, ki pa se ne morejo v vsem izenačiti z mudžtehidi. Mudžtehid ima lastno metodologijo v reševanju pravnih vprašanj, neodvisen je od ostalih pravnih šol, zlasti od politične oblasti. Za muftija tega ni možno reči. Mufti je lahko mudžtehid, vendar se je skozi zgodovino islama pokazalo, da je njegova funkcija v glavnem namenjena obrambi ustavnosti reda, zasnovanega na pravnih rešitvah določene pravne šole (Džananović, 1999: 14).

Mudžtehid mora nujno poznati značilnosti časa, v katerem živi. Z življenjskimi izkušnjami o potrebah časa je lahko najti rešitve, ki bodo usklajene s šeriatskimi določili in interesi človeštva. Zato v islamski skupnosti obstajata dve skupini: mudžtehidi, ki izrekajo fatve, in mukellefi - verniki, ki prosijo mudžehide za fatvo.

Znani mudžtehid Jusuf El-Karadavi v svoji knjigi "Sodobne fatve" navaja nekatere najbolj pomembne fatve, ki se nanašajo na življenje muslimanov. Predstavili bomo fatvo, ki se nanaša na večstrankarsko delovanje v islamski državi. Vsaka fatva je sestavljena iz vprašanja in odgovora (1997: 53-68):

Vprašanje: Ali je dovoljeno delovanje več strank v islamski državi?

Odgovor: Ni ovir za delovanje več političnih strank v islamski državi. Takšnih prepovedi v koranu ni... Pluralizem je v sodobnem času nujnost, ki predstavlja varnostni ventil pred absolutistično oblastjo posamezne osebe ali določene skupine, ki želi vzpostaviti dominacijo nad drugimi ljudmi.

Vse, kar se zahteva od teh strank je šeriatska utemeljenost, in to:

1. Da priznajo islam kot vero in vero kot zakon, ter da se do njega ne obnašajo sovražno. Da mu ne nasprotujejo, ali da ga v luči definiranih principov islamske znanosti razumejo na poseben način.
2. Da ne delajo v korist sovražnikom islama in ummeta¹².

Ni dovoljeno ustanoviti stranko, ki propagira ateizem, razbrzdan liberalizem in areligioznost, ki zanika obstoj vere nasploh. Pravica ljudi je, da svetujejo vladarju, ter da se mu uprejo, če ta skrene s poti, ga usmerjajo na dobra dela in odvrčajo od slabega. Noben musliman ni tako velik, da mu ni možno svetovati, niti ni tako majhen, da ne more svetovati¹³.

¹² Svetovna muslimanska skupnost.

¹³ Več o tem v delu Jusufa El - Karadavija "Suvremene fetve", 1997.

Gre torej za interaktivno in socialno kontekstualno komuniciranje, čigar cilj je koorientacija celotne islamske skupnosti.

V islamu je na splošno velik poudarek na komuniciranju. V koranu je objavljen del ajetov¹⁴, ki usmerjajo pozornost na različnost med ljudmi in potrebo njihovega medsebojnega spoznavanja (Bećirović, 2001: 10).

Znotraj islamskega prava, ki ureja in sankcionira obnašanje posameznika znotraj islamske skupnosti, je fatva torej posebna oblika komuniciranja (tudi političnega) verskih voditeljev z verniki - prebivalci, oziroma z različnimi javnostmi (volilci, poslovnimi ljudmi, moškimi, ženskami, pripadniki drugih verskih skupnosti itd.).

Fatva je oblika ukaza, določbe, inštrukcije, tolmačenja, vabila k akciji, animacije prebivalstva, ki je izdana v danih družbenih, političnih, gospodarskih, kulturoloških, verskih in demografskih pogojih. Izdajajo jo islamski verski voditelji - pripadniki t. i. islamske uleme oziroma višji ali najvišji verski voditelji, in to z najnižjim nazivom mufti.

V sodstvu lahko šeriatsko mišljenje eksplicira le sposoben učenjak, ki pravilno in dobro razume svojo vero. V nasprotnem primeru bi se lahko zgodilo, da bi razglasil prepovedano kot dovoljeno in dovoljeno kot prepovedano. Ukinil bi zavezujoče in ljudi bi zavezal tistemu, k čemur jih ne zavezuje Alah; odobril bi novosti ali bi jih sam uvedel; vernike bi razglasil za nevernike, nevernikom bi opravičil zaradi nevere. Vse kar se dogaja v odsotnosti znanja in fikha¹⁵ je nevarno. Zlasti pa so nevarni tisti, ki se opogumijo, da izdajajo fatve ter si dovolijo, da delajo, kar hočejo. Temu smo priča v sodobnem času, v katerem je vera postala prostor, kjer se čreda pase, kakor se želi. Vsak, ki ima jezik, govori o veri, kdor ima pisalo, piše o njej, čeprav sta koran in sunet in predhodniki islamskega ummeta ostro zagrozili vsakomur, ki je hotel vstopiti na to nevarno področje vere, brez potrebnih pogojev in pripravljenosti. Le-te je težko doseči in zbrati, zatrjuje El-Karadavi (2000: 55).

Fatva je torej (javno izdani, izrečeni, verbalno ali drugače dopolnjen ukaz, določba, navodilo, inštrukcija, informacija, tolmačenje, dokončni odlok, pravno mišljenje in podobno) v islamskem svetu, za razliko od rimskega prava, izraz božje volje. Zato ni drugih sankcij razen moralnih, ki jih vera tolmači kot kazen na tem in drugem (posmrtnem) svetu. V nasprotju od obveznosti upoštevanja ukaza v drugih kulturah in civilizacijah, je fatva sestavni del islamskega prava, ki temelji na koranskem učenju, obvezna je za vse muslimane - v sebi in v odnosih z nemuslimanskim internim in eksternim okoljem.

Fatvo lahko razumemo kot institucijo šeriatskega prava, ki na temeljih korana pojasnjuje tisto, kar zaradi časa nastajanja, kompliciranosti in multilateralosti vsakdanjega življenja v sodobnih pogojih ni podrobno ali razumljivo predpisano v koranu.

Fatva se pojavlja predvsem v kriznih, izrednih trenutkih in stanjih duha islamske skupnosti. Če vse poteka po utečeni poti, potem ni potrebe za uravnavanje s fatvo. Kazen za kršitev fatve je najpogosteje moralno-verska. Izraža se s prezirom, izobčenjem iz socialne skupnosti, kar za islamski svet, ki funkcionira po tradicionalnem občutku pripadnosti, predstavlja največjo kazen na tem svetu.

¹⁴ *Stavek v koranu.*

¹⁵ *Islamsko pravo.*

Fatva in odnosi z javnostmi

Da bi fatvo kot obliko predvsem javnega (v številnih primerih tudi množičnega) komuniciranja ovrednotili v kategorialno-pojmovnem aparatu sodobnih postavk o odnosih z javnostmi, se moramo ozreti tudi na temeljne smernice te, v sodobnem svetu vse bolj pomembne oblike družbenega (funkcionalnega), javnega komuniciranja. Nanjo moramo pogledati s stališča političnega in verskega marketinga ter s stališča multikulture, ekumenizma, sociologije religije, zgodovine civilizacij, etnologije, socialne antropologije, psihosocioloških vidikov geografije itd.

Fatva je javna komunikacija, ki ustvarja ali že vnaprej računa na (s koranom in šeriatskim pravom utemeljene) ustvarjene odnose z javnostmi islamske skupnosti ter vernika znotraj sebe in z zunanjimi subjekti (na političnem, gospodarskem, verskem, socialnem, kulturnem in podobnem področju). V tem je fatva del tega, kar štejemo h klasičnim dejavnostim odnosov z javnostmi. Fatva je bistveni in sestavni del odnosov z javnostmi. Za fatvo ni cilj nevtralnno informiranje, temveč informiranje pro domo sua, kar pomeni (re)agiranje oz. vedenje določenih javnosti po propagiranih navodilih.

Čeprav so mediji za odnose z javnostmi glavnega pomena, mnogi praktiki že od same prezasedenosti z medijskim pokrivanjem pozabljajo, zakaj so odnosi z množičnimi mediji tako pomembni. Mnogi praktiki vidijo v medijih javnost svojega združenja (organizacije) in torej verjamejo, da medijsko pokrivanje samo po sebi pomeni, da nagovarjajo - in vplivajo na več javnosti. Nič ni daleč od resnice. Mediji so, na primer, osebna komunikacija ali specializirane publikacije. Resnica je, da so množični mediji verjetno glavni kanal do javnosti; in prav to so kanali, ki so praktikom najbolj domači (Hunt, Grunig, 1995: 43, 44).

Pri tem ne smemo pozabiti na posebno vlogo verskih medijev, ki podrobno razlagajo fatvo. Verski mediji imajo posebno vlogo v razlagi fatve v nemuslimanskih državah, kjer je običajno uradni mediji ne objavijo. Fatvo izda verski voditelj v pisni obliki. Vsebuje vse dimenzije promocije, ki v nasprotju od reklame (ki predmet oglaševanja potiska k potrošniku) potrošnika ali vernika vleče k subjektu promocije ipd.

Fatva ni klasična komunikacija. V njej ni pogajanja ali dogovora, ampak je že vnaprej avtoritativno določeno, kdo ima pravico povedati, inštruirati, učiti, iskati, pisati in oznanjati ter, kdo ima pravico poslušati, biti poučen, inštruiran in dolžnost brezpogojno spoštovati tisto, kar je predpisano ali urejeno s fatvo.

Ko gre za institucijo fatve, se v načelu govori o enosmerni komunikaciji. Vidni so tudi elementi dvosmerne asimetrične komunikacije, ker gre za znanstveno prepričevanje, ki je utemeljeno v koranskem nauku. Fatva vsebuje tudi elemente dvosmernega simetričnega komuniciranja, ker je njen cilj odstraniti morebitne konflikte v skupnosti in se čim bolj razumeti s strateškimi javnostmi.

To pomeni, da je fatva v kontekstu odnosov z javnostmi kompleksen pojem, in da je dejansko utemeljena na koranu, kar ji daje brezpogojno izvršbo in skoraj nobene možnosti polemiziranja.

Tukaj fatva izgublja dvosmernost in enakopravnost komunikacije, kar je značilno za komuniciranje v okviru odnosov z javnostmi. To ne pomeni, da izgublja koo-

rientacijsko noto, ker je spoštovanje koranskih, hadiskih¹⁶ in šeriatskih načel že vnaprej (vsiljeno in prostovoljno sprejeto) postavljeno na piedestal popolnosti.

To fatvi kot obliki odnosov z javnostmi, nasproti temeljni filozofiji odnosov z javnostmi komuniciranja, daje avtokratsko, metafizično postavljeno noto, ki je komunikacija samo v primerih predhodne sprejetosti in spoštovanja islama kot vere, Alaha dž.š¹⁷ kot vsemogočega stvarnika in gospodarja tega sveta in nebes, Mohameda a.s. kot zadnjega božjega odposlanca ter islamskega prava kot dopolnitve predhodnih ugotovitev.

V islamskem svetu, posebej tam, kjer ni prišlo do laiciziranja religije skozi sekularizacijo (v večini islamskega sveta), je to tako. To bi bilo dvosmerno komuniciranje z že vnaprej določenima oziroma razdeljenima vlogama učitelja in učenca, vse ovito z božansko svetostjo Alaha dž.š., personificiranim v velikem imamu (vodji z verskimi in svetovnimi pristojnostmi) oziroma ulemi¹⁸, kjer je najnižji nivo muftija, vsaj kar se pristojnosti fatve tiče.

Dotakniti se moramo tudi pojma interakcije, ki zajema vse procese, ki se odvijajo med dvema ali več ljudmi, pa tudi med posameznikom in skupino ali med skupinami... Najpomembnejši proces socialne interakcije je komunikacija, to je izmenjava informacij. Pojem socialne interakcije in komunikacije pa je enako kot za socialno psihologijo pomemben tudi za druge družbene vede. Toda te vede raziskujejo socialne interakcije in komunikacije s stališča socialnih in kulturnih sistemov, ne pa s stališča posameznikov, ki so vpleteni v interakcijo.

Za socialno interakcijo je bistveno, da v njej sodelujoče osebe delujejo tako, da stalno reagirajo druga na drugo, pri tem pa skušajo svoje vedenje prilagoditi svojim nameram in pričakovanim oziroma zaznavnim nameram svojih partnerjev (Ule, 1997: 198, 199).

V primeru fatve ta dvosmerna komunikacija javno ne obstaja, je enostranska in tisti, komur je namenjena, jo mora brezpogojno izvrševati. Sankcija za neizvrševanje fatve je moralnega značaja.

Zaključek

Komunikacija, utemeljena na islamskem pravu, je pravzaprav povsem nekaj drugega, kot jo pojmujejo nepoznavalci islamskega prava. Večina ne razume islamskega človeka ter nasploh družbene in komunikacijske norme in vrednote, ki veljajo v islamskem svetu.

Islamsko pravo je kot vsako versko pravo utemeljeno na božji volji in ima pomemben vpliv na pravni sistem v državah, kjer muslimani predstavljajo večino prebivalstva, in na veliko število manjšinskih muslimanskih skupnosti.

Islamsko pravo ima neločljivo sposobnost razvijanja in prilagajanja času in prostoru. Po njem je dolžnost vsake generacije muslimanov, da ponovno prebere

¹⁶ *Hadisi so poročila o tem, kar je rekel, delal ali potrdil odposlanec Mohameda.*

¹⁷ dž.š. = džellešanuhu pomeni vsemogoči. Muslimani ob izgovaranju imena Alah ali Bog uporabljajo še pri pisavi kratico dž.š.

¹⁸ *Islamski verski voditelji in učenjaki.*

koran, ustvarja lastno soglasje in uporabi svoje sposobnosti za spremembe prava in njegovo posodobitev.

Islamski zakoni so za muslimane univerzalni, nanašajo se na vse muslimane in so za njih zavezujoči, ne glede na to, kje živijo.

Temeljno načelo islama je, da so vsi posvetni posli, vključujoč tudi politične aktivnosti, legalni in dovoljeni, razen tistih, ki so izrecno prepovedani v koranu. Islamsko pravo omogoča muslimanom, da spoznajo, kaj je dobro za njih, in da svobodno vstopajo na volitve, v poslovne transakcije, sklepajo pogodbe in vodijo svoje posvetne posle na pravičen in nepristranski način. Islamsko pravo vodi muslimane skozi življenje. Tudi pri komuniciranju muslimani uveljavljajo in upoštevajo islamsko pravo.

Da bi lažje razumeli islamskega človeka je treba vedeti, da muslimani svoje življenje podrejajo Bogu, in da so se pripravljene odpovedati zemeljskim užitkom, da bi lahko uživali na drugem svetu (ahiret). Za muslimane je življenje na tem svetu le prehodno. V njem si prizadevajo zagotoviti si raj na drugem svetu (dženet). Komuniciranje v takšnem okviru mora biti zelo občutljivo in hkrati upoštevati islamski nauk. V nasprotnem primeru lahko nastane velika škoda za tistega, ki hoče delovati v okolju, ki popolnoma ali deloma uporablja islamsko pravo. Lahko se mu celo povsem zaprejo vrata s prepovedjo delovanja.

Kar zadeva iskanja rešitev v novonastalih situacijah, se kot posebna institucija islamskega prava pojavlja koncept idžtihada, ki muslimanom ponuja odgovore za vsa vprašanja sodobnega časa. S tem konceptom se vzpostavlja komunikacija med islamskim učenjakom (mudžtehid) in islamsko versko javnostjo. S tem se vzpostavlja tudi popolna dvosmerna simetrična komunikacija.

Islamsko pravo nasploh ne nasprotuje spremembam in močno podpira ter si prizadeva, da spremembe zajemajo celotno skupnost z namenom, da jo vpeljejo v napredek in blaginjo. Zagovorniki islamskega prava želijo, da bi bil napredek in spremembe v soglasju z islamskimi vrednotami, načeli in stabilnimi zakoni. Njihovo izhodišče je, da ni primerno zagovarjati spremembe islama, temveč je nujno potrebno zagovarjati spremembo muslimanov samih. To pa pomeni, da morajo muslimani ustrezno odgovoriti na izzive sodobnega časa, vendar v skladu z islamskimi zakoni. Od muslimana se pričakuje, da je aktiven član skupnosti, in da kot posameznik prispeva skupnosti na ustrezen in najbolj koristen način.

Islamske institucije znotraj in zunaj islamskega sveta komunicirajo dvosmerno in ne le enosmerno, avtoritarno, kakor menijo nekateri znanstveni teoretiki, po mojem mnenju, to dokazuje prav institucija fatve.

Komuniciranje v islamsko-arabskih družbah je mešanica zahodnega koncepta ter upoštevanja islamskega prava oziroma posameznega tradicionalnega okolja. Kakšno je razmerje v tej mešanici, je odvisno od posameznega okolja oziroma države, v kateri komuniciranje poteka. Islamski človek je občutljiv in tradicionalen ter zadržan do Zahoda. Komuniciranje v takšnem okolju mora potekati na najbolj ustrezen in prilagojen način, v nasprotnem primeru bo neuspešno.

LITERATURA

- Ahmed, Akbar (1993): *Living islam*, BBC Books Limited, London.
- Ayish, I. Muhammad (1998): *Communication Research in the Arab World A New Perspective* 33-57, *The Public, Journal the European Institute for Communication and Culture*, Vol. V (1998), 1.
- Bećirović, Zijad (2001): *Tržno in poslovno komuniciranje skozi prizmo islamskega prava*, Magistrsko delo, FDV, Ljubljana.
- Brzezinski, Zbigniew (1995): *Izven nadzora*, Arah consulting, Ljubljana.
- Džananović, Ibrahim (1999): *Idžtihad u prva četiri stoljeća islama*, Fakultet islamskih nauka Sarajevo, Sarajevo.
- El-Karadavi, Jusuf (2000): *Razumijevanje prioriteta*, Bemust, Sarajevo.
- El-Qaradawi Aradawi, Jusuf (1997): *Halal i haram u islamu*, Ljiljan, Sarajevo.
- El-Qaradawi, Jusuf (1997): *Suvremene fetve (izbor)*, Harfo-Graf, Tuzla.
- El-Qaradawi, Jusuf (1999): *Univerzalni model društvenog života*, Muftiluk tuzlanski, Tuzla.
- Garaudy, Roger (2000): *Živi islam*, El-Kalem, Sarajevo
- Hunt, Grunig (1995): *Tehnike odnosov z javnostmi*, DZS, Ljubljana.
- Karčić, Fikret (1997): *Istorija šerijatskog prava*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo.
- Karčić, Fikret (1997): *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica.
- Karčić, Karić (1998): *Šerijatsko pravo u savremenim društvima*, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo.
- Kepel, Gilles (1997): *Allah in the West*, Polity Press, Cambridge.
- Nielsen, S. Jorgen (1986): *Islam Law and Its Significance for the Situation of Muslim Minorities in Europe: Report of study project*, Churches's Committee on Migrant Workers in Europe Expert Group on Islam, Oegstgeest, Novembar 21, 1986.
- Stojčević, Dragomir (1978): *Rimsko privatno pravo*, Beograd.
- Ule, Mirjana (1997): *Socialna psihologija*, FDV, Ljubljana.
- Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje*, Knjižna zbirka Javnost, FDV, Ljubljana.
- Zuhajli, Wehbe (1976): *Idžtihad u islamskom šerijatu*, Univerzitet u Rijadu.